

Houtig kleinfruit 2

Blauwe bes en andere Vaccinium-soorten

Henk van der Scheer

Blauwe bessen behoren, net als cranberries en blauwe en rode bosbessen, tot het geslacht *Vaccinium* in de Heifamilie (*Ericaceae*). Het zijn alle zuurminnende gewassen, die alleen goed gedijen op lichte, zure gronden. Van nature komen ze meestal voor op zand- en veengronden met een lage pH. Met name de teelt van blauwe bes is van economische betekenis. In tien jaar tijd is het areaal blauwe bes in ons land meer dan verdubbeld (tabel 1).

Geslacht *Vaccinium*

Het geslacht *Vaccinium* omvat, verspreid over de hele wereld, zo'n 200 tot 400 soorten. In Noord-Amerika, van Canada tot aan de golf van Mexico, zijn ongeveer 26 soorten inheems, terwijl er in Europa slechts 4 tot 6 inheems zijn. Het onderscheiden van soorten blijkt moeilijk omdat in de loop der tijd vele kruisingen tussen *Vaccinium*-soorten hebben plaats gevonden.

Een aantal soorten is diploid ($2n = 24$), andere zijn tetraploid ($2n = 48$) of zelfs hexaploid ($2n = 72$). Onder de diploïde soorten zijn de blauwe bosbes (*V. myrtillus*), de rode bosbes, ook wel vossenbes genaamd, (*V. vitis-idaea*) en de cranberry (*V. macrocarpon*). De blauwe bes (*V. corymbosum*) en hybriden van *V. corymbosum* en *V. angustifolium*) is tetraploid.

Verschillende soorten worden in het wild geplukt en daarna verhandeld; daaronder ook de Europese soorten blauwe bosbes en rode bosbes. Slechts enkele soorten worden speciaal geteeld. In Noord-Amerika zijn dat de highbush blueberry (= blauwe bes), de lowbush blueberry en de cranberry. De eerste cranberry-percelen werden daar in het begin van de vorige eeuw aangelegd, waarbij selecties uit het wild werden gebruikt. De cultuur van de blauwe bes is echter nog relatief jong en pas in het begin van de 20e eeuw is in de Verenigde Staten de veredeling gestart. De blauwe bes is rond 1923 in ons land geïmporteerd en de teelt ervan neemt geleidelijk toe.

Blauwe bes

De blauwe bes is inheems in Noord-Amerika en wordt daar geteeld onder de naam highbush blueberry. De meeste van onze commerciële rassen komen uit veredelingsprogramma's in de Verenigde Staten. Vermoedelijk zijn het voor een deel hybriden van *V. corymbosum* en de belangrijkste soort lowbush blueberry: *V. angustifolium*.

Blauwe bes vraagt een luchtige, vocht-houdende zand- of veengrond met een lage zuurgraad (pH 4 tot 5). De meeste beplantingen liggen dan ook in het noorden van Limburg en het aangrenzende deel van Noord-Brabant en in Drenthe. De struiken wortelen oppervlakkig. Daarom is een aanvullende watervoorziening (beregening of druppelbevloeiing) voorwaarde voor een geslaagde teelt. Blauwe bessen zijn niet zaadvast en worden daarom vermeerderd via stekken. Een volwassen aanplant omvat struiken met een hoogte van 1,5 tot 2,5 meter. Soms worden ze geplant in V-hagen. In dat geval worden de scheuten deels naar rechts en deels naar links uitgebogen. Dat biedt voordelen bij rassen die lange vrucht dragende takken makkelijk laten hangen. De takken blijven groeikrachtiger en de vruchten raken niet bevuild door gronddeeltjes.

Blauwe bessen bloeien in trossen, waarbij groot verschil is in bloeitijd tussen de eerste en de laatste bloem van een tros. De hoofdbloei valt in de eerste helft van mei. Blauwe bessen zijn zelfverdraagzaam, d.w.z. er kan zelfbestuiving plaats vinden. Kruisbestuiving levert echter meer en dikkere bessen op. Sommige rassen, zoals Coville en Spartan, hebben beslist kruisbestuiving met andere rassen nodig.

Late bloeiers geven meestal minder risico's op oogstverlies ten gevolge van lentinachtvorst. Sommige blauwe-bessenrassen vallen op door hun weerstand tegen lentinachtvorst. De rassen Earliblue en Duke zijn meer vorstbestendig dan andere rassen. Vogels vormen een serieuze bedreiging voor de oogst. Reden om netten aan te brengen boven de beplanting.

Bij de blauwe bes komen gewoonlijk weinig schimmelziekten en plagen voor. Een biologische teelt (zonder bespuitingen) is meestal goed mogelijk. In uitzonderlijke gevallen kunnen toch schimmels of plagen optreden. Meestal is behandeling hiertegen overbodig. Soms sterven de scheuten af omdat de grond niet aangepast is aan de eisen van de plant: niet zuur genoeg, te weinig organisch materiaal of te veel voedingsstoffen. De larve van de taxuskever kan ondergronds schade toebrengen.

Tabel 1. Het areaal (hectare) blauwe bes in Nederland (bron CBS StatLine)

Fruitsoort	1995	2000	2004	2006	2007	2008
Blauwe bes	174	173	209	260	280	419
Totaal houtig kleinfruit	751	847	1114	1208	1300	1549

Bloei blauwe bes

Blauwe bessen

Bladvergeling of chlorose treedt op door een te kalkrijke grond (te hoge pH). Door de zeer gespreide rijping van de bessen vindt de oogst van een ras plaats over een periode van enkele weken. Binnen een ras is dus al sprake van oogstspreading. Door middel van rassenkeuze is een nog sterkere oogstspreading te bereiken. Zo'n spreading van oogst en aanvoer is voor de verse consumptie belangrijk. De bessen van de vroegste rassen (Bluetta, Duke, Earliblue en Spartan) rijpen in ons land gemiddeld eind juni - begin juli. De oogst van de late rassen (Elliott en Coville en in mindere mate Chandler en Bonus) begint pas in september. Beide laatstgenoemde rassen, evenals het ras Nui, geven de grootste bessen. Per ras bedraagt de oogsttijd ongeveer één maand, waarbij vier tot vijf maal moet worden geplukt. Onder geconditioneerde omstandigheden kunnen blauwe bessen vier tot zes weken worden bewaard. Blauwe bes kent geen lange bewaring zoals rode bes. Een belangrijk deel wordt geveild. Van enkele grote bedrijven worden de bessen deels machinaal geoogst en direct afgezet naar de verwerkende industrie. Bij blauwe bes luistert de bestuiving nauwer dan bij Ribessoorten (bijvoorbeeld rode bes). In het algemeen leidt bij blauwe bes kruisbestuiving tot meer en grotere bessen. Die kruisbestuiving komt voornamelijk tot stand door insecten. Praktische alle blauwe-bessentelers plaatsen hommel- en/of bijenvolken. Het aandeel bijenvolken neemt de laatste jaren toe. Aanbevolen wordt om vier bijenvolken per hectare te plaatsen.

Cranberry

De grote of Amerikaanse cranberry (*V. macrocarpon*) is inheems in de noord-oostelijke staten van de VS en de oostelijke provincies van Canada. Het is een bodembedekkend, groenblijvend gewas

Bloei cranberries

Rectificatie

Het zetduiveltje is actief geweest waardoor is verzuimd bij het artikel 'Houtig kleinfruit: kleurige Ribes-soorten', dat opgenomen is in het juninummer, pag. 16-17 (2010), onderstaande tabel af te drukken. Met excuses aan de auteur.

Het areaal (hectare) Ribes-soorten in Nederland (bron CBS StatLine)

Fruitsoort	1995	2000	2004	2006	2007	2008
Rode bes	148	196	246	280	290	310
Zwarte bes	322	386	536	500	530	560
Overige kleinfruit-struiken ¹⁾	44	35	17	20	20	32

¹⁾ voornamelijk witte bes en kruisbes

dat van nature groeit in moerassige gebieden, waar het weinig concurrentie ondervindt van andere planten. De plant maakt 50-100 cm lange uitlopers. Hierop ontstaan het tweede jaar vanuit de bla-doksels verticale scheutjes van 5-10 cm. Deze groeien in de volgende jaren verder. Het onderste gedeelte ervan zakt echter tegen de grond, waardoor het gewas nooit hoger wordt dan 12-20 cm. Aan het einde van de verticale scheutjes ontstaat in de zomer en in het daarop volgend voorjaar de bloemaanleg in een gemengde eindknop. Bloei vindt eind juni plaats, zo'n 30 dagen na het begin van de her-groei. De bloemen wijzen naar beneden. Bij volle bloei zijn de kroonblaadjes naar achter gevouwen en is de stijl tussen de meeldraden doorgedrongen. De bloem lijkt dan op de kop van een kraanvogel (Engels: crane). De oorspronkelijke naam was dan ook Craneberry, later verbasterd tot cranberry.

In ons land komt cranberry op Terschelling voor. Volgens de overlevering zouden in 1840 na een schipbreuk van een Amerikaanse schoener gesloten vaten op het strand zijn aangespoeld en door strand-jutters zijn gevonden. De vaten werden,

uit angst voor de douane, pas in de duinen geopend. De inhoud viel echter tegen: de rode bessen waren zuur en wrang en de vaten werden in de duinen geleegd.

Aanvankelijk maakte men bezems van de scheuten van de planten en gebruikte men de gedroogde scheuten als brandstof voor de bakovens. Pas later werden de bessen geoogst. Na de komst van Staatsbosbeheer op Terschelling werd in 1909 de vrije pluk afgeschaft en is er sprake van een gericht beheer. De oogst vindt plaats gedurende de maanden september en oktober. De besjes worden dan met harkbakken van de struiken gerist. Een gedeelte wordt ook nog met de hand geplukt. Dat betreft de bessen die bestemd zijn voor de verse consumptie.

Referenties

- Blommers, J. en anderen, 1990. De teelt van houtig kleinfruit. 3de druk. IKC-AT, afd. fruitteelt en PFW, Wilhelminadorp.
- Dijkstra, J. (red.), 1991. De teelt van blauwe bessen, cranberries en vossebessen. IKC-AT, afd. fruitteelt en PFW, Wilhelminadorp.
- Redactieraad Kleinfruit, 1999. 19e Rassenlijst voor Fruitgewassen. Uitgave NFO, Den Haag, ISSN 1566-6255

Cranberries

Rectificatie april

In de tabel op pagina 5 in het artikel van Van Heemert en Van der Scheer met cijfers uit 28 landen over de volksterfte 2006-2008, is bij de afwerking een fout gesloten: de getallen voor België en Portugal slaan op winter 2006-2007 (en niet 2007-2008).